

Тема 3.5.1. Внутрішньогосподарський і державний контроль у насінництві польових культур

1. Міжнародні організації з питань насінництва та насіннєзнавства.
2. Методи контролю у насінництві.

1. Міжнародні організації з питань насінництва та насіннєзнавства.

У споживачів до посівного та садивного матеріалу існують різні інтереси. Селекціонери та насінницькі фірми зацікавлені в оптимізації торгівлі посівним та садивним матеріалом для отримання прибутків. Уряди держав повинні нормативами і правилами, які закріплені в правових актах, гарантувати економічний розвиток країни, забезпечувати охорону довкілля (рослинні ресурси, біологічне розмаїття), сприяти підвищенню якості посівного та садивного матеріалу.

Відобразити та захистити ці різні і частково протилежні інтереси вже неможливо лише в замкнених національних межах. Тому існує мережа міжнародних регіональних та світових організацій і відповідних домовленостей, які дозволяють вирішувати та задовольняти ці інтереси. Також існують і неурядові об'єднання та міжурядові організації, які у своїй діяльності взаємопов'язані своїми рішеннями.

Міжнародний союз з охорони нових сортів рослин – УПОВ (Union Internationale Pour la Protection des Obtentions Vegetales – UPOV), місцезнаходження – м. Женева (Швейцарія).

Міжнародна асоціація по перевірці насіння (International Seed Testing Association – ISTA), місцезнаходження – м. Цюрих (Швейцарія).

Організація економічної співпраці та розвитку – ОЕСР (Organization for Economic Cooperation and Development – OECD); місцезнаходження – м. Париж (Франція).

Насінницькі Схеми ОЕСР (Схеми сортової сертифікації ОЕСР). Метою насінницьких Схем ОЕСР є забезпечення використання якісного насіння в країнах-учасниках. Схеми сортової сертифікації у міжнародній торгівлі визнані у всьому світі.

19 жовтня 2009 року всі 57 країн-членів ОЕСР проголосували за приєднання України до Схем сортової сертифікації ОЕСР за умови виконання нею всіх необхідних технічних вимог по зернових культурах, кукурудзі та сорго. Відповідно до Схем сортової сертифікації ОЕСР та Директив Євросоюзу L0402EN та з урахуванням передового вітчизняного й зарубіжного досвіду насінництва в Україні розроблено Методику проведення апробації сортових посівів зернових культур, яка уточнює порядок проведення польового інспектування насінницьких посівів, зазначений в «Інструкції з апробації сортових посівів зернових, зернобобових, круп'яних, олійних, прядивних культур, багаторічних і однорічних кормових трав» (2003), у частині зернових та круп'яних культур (крім кукурудзи та сорго). Дана

методика регламентує порядок проведення польового інспектування сортових посівів, включаючи просторову ізоляцію і вимоги щодо чистоти.

Методика проведення інспектування сортових посівів кукурудзи та сорго уточнює порядок проведення польового інспектування сортових насінницьких посівів цих культур з урахуванням передового вітчизняного й зарубіжного досвіду насінництва, а також нормативних вимог, зазначених у Насінницьких схемах ОЕСР, Директиві Євросоюзу L0402EN, проекті нової редакції Закону України "Про насіння і садивний матеріал" та інших проектах ДСТУ. Дана методика встановлює вимоги до польового інспектування (польових обстежень та апробації) сортових посівів кукурудзи і сорго за показниками сортових якостей, ступенем стерильності аналогів самозапильних ліній, гібридів-батьківських форм та сортів, засміченістю бур'янами, ураженістю хворобами та пошкодженістю (заселеністю) шкідниками.

Система сертифікації насіння в Україні буде і далі вдосконалюватись з урахуванням зарубіжного досвіду, оскільки подальше становлення вітчизняної селекції та насінництва, їх вихід на міжнародний ринок, залучення іноземних інвестицій для створення інфраструктури насінництва та підвищення конкурентоспроможності українського насіннєвого матеріалу сільськогосподарських культур не може відбутися без участі нашої країни в ряді міжурядових організацій.

1. Методи контролю у насінництві.

В усіх ланках насінницької роботи – господарствах, науково-дослідних установах, хлібоприймальних підприємствах – постійно здійснюється *внутрішньогосподарський і державний контроль*.

Внутрішньогосподарський сортовий контроль. Це систематичний контроль за розмноженням сортового насіння, його станом, сортовими і посівними якостями, а також документацією, який здійснюють господарства або заготівельні організації. Основне його завдання – забезпечити виконання правил насінництва з метою усунення причин, які зумовлюють видове і сортове механічне, а також біологічне засмічення на всіх етапах: за підготовки насіння до сівби, у період сівби, вегетації рослин, збирання, транспортування і обробки, а також під час складування та зберігання насіння.

Внутрішньогосподарський контроль здійснюється агрономічним персоналом і керівниками господарств, фермерами та іншими господарями, які вирощують або заготовляють насіння. Кожне господарство має гарантувати відповідність сортових і посівних якостей насіння показникам, зазначеним у документах.

Документи оформляються за єдиним зразком, згідно з вимогами інструкції та стандартів, під методичним керівництвом і контролем Державної

насіннєвої інспекції, тобто **внутрішньогосподарський контроль безпосередньо пов'язаний з державним.**

Державний сортовий і насіннєвий контроль здійснювали Державні насіннєві інспекції. Організовану державну систему контролю за вирощуванням сортового насіння в Україні було створено в 1921 р. Подальший розвиток насіннєвого контролю характеризується постійно зростаючим підвищенням вимог до якості сортового насіння, пошуками найдієвіших організаційних форм цієї служби.

Протягом 1965–1968 рр. усі контрольні-насіннєві лабораторії реорганізовано в Державні насіннєві інспекції. В Україні служба державного контролю включала державну, обласні, районні насіннєві інспекції.

У 2012 р. Державну насіннєву інспекцію України реорганізовано в Державну інспекцію сільського господарства.

Сортний контроль є науково обґрунтованою системою заходів, спрямованих на збереження типових сортів сільськогосподарських культур, занесених до Державного реєстру, типових морфологічних, біологічних і господарсько цінних ознак і властивостей. Одним з основних видів сортового контролю є апробація (від лат. *arguere* – визначення, ухвалення).

Державний сортний контроль здійснюється шляхом проведення польового інспектування і реєстрації сортових посівів, лабораторного і ґрунтового контролю.

Польова апробація (інспектування) – це контроль сортової чистоти чи типовості сортових і гібридних посівів сільськогосподарських культур безпосередньо в полі.

Інспектування насінницького посіву проводять офіційні (для посівів добазового й базового насіння) або неофіційні (для посівів сертифікованого насіння) інспектори, котрі пройшли відповідне навчання й отримали право (ліцензію) на цей вид діяльності.

Інспектування насінницьких посівів. Ця методика поширюється на насінницькі посіви зернових і зернобобових культур та встановлює вимоги до проведення їхнього польового інспектування за показниками сортової чистоти (типовості), вмісту видової та сортової домішки, засміченості бур'янами, ураженості хворобами, ушкодженості (заселеності) шкідниками з метою встановлення придатності для використання урожаю з цих посівів на насінницькі цілі за попереднього та остаточного інспектування.

Нормативні положення методики застосовують органи виконавчої влади, усі суб'єкти насінництва стосовно сортів, гібридів та їх батьківських форм,

занесених до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні (Методика проведення інспектування насінницьких посівів зернових культур. – Одеса–Київ, 2010. – 36 с.).

Попереднє інспектування (обстеження) – встановлення сортової ідентичності, оцінювання стану насінницького посіву та перевірка додержання вимог насінницької технології щодо забезпечення якості вирощуваного насіння.

Остаточне інспектування (апробація) – польова перевірка насінницького посіву щодо рівня сортової чистоти (типовості), засмічення іншими видами рослин, ураження хворобами та ушкодження шкідниками.

Насінницький посів – поле (ділянка), засіяне насінням визнаного сорту (самозапиленої лінії або гібрида) з метою отримання насіння, призначеного для подальшого його репродукування або для сівби з метою отримання товарної продукції.

Сорт – класифікаційна одиниця ботанічного таксона культурної рослини, створена шляхом селекції, що має визначені спадкові морфологічні, біологічні та господарсько цінні ознаки й властивості.

Гібрид – рослинний організм, що виникає в результаті схрещування генетично відмінних батьківських форм і поєднує в собі їхні ознаки та властивості.

Сортові вирізняльні ознаки – характерні морфологічні ознаки рослин, зазначені в офіційному описі сорту, за якими встановлюють ідентичність та чистоту сорту (гібрида).

Оригінатор (автор) сорту – юридична або фізична особа, яка створила сорт (гібрид) і відповідає за збереження його генетичної ідентичності в процесі репродукування.

Підтримувач сорту – юридична або фізична особа, яка відповідає за збереженість сорту (гібрида) в процесі його господарського обігу та підтримання ознак, зафіксованих за державної реєстрації.

Пробна ділянка – частина посіву, на якій оцінюють рослини на сортову ідентичність та чистоту (типовість), засмічення іншими рослинами, ураження хворобами та ушкодження (заселення) шкідниками.

Журнал інспектування – документ визначеної форми, куди заносять первинні дані результатів польової оцінки сортового посіву.

Державний інспектор – офіційна особа, призначена органом сертифікації для проведення інспектування насінницьких посівів.

Позаштатний інспектор – особа, призначена органом сертифікації насіння на допомогу державному інспектору для інспектування насінницьких посівів.